

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับและให้ความสำคัญในฐานะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข การศึกษาเป็นเทคนิคหรือเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมเจตคติและวัฒนธรรมในสังคมทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศ และสังคมโลก อย่างไรก็ตามการถ่ายทอดความรู้ เจตคติ และค่านิยมตลอดจน วัฒนธรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทุกอย่างด้านการศึกษา ได้ถูกดำเนินการโดยสถาบันและองค์กรต่างๆ ด้วยแนวทางและยุทธวิธีที่แตกต่างกันหรืออาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า บรรดากิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในองค์กรและช่วยให้การดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพย่อมเกิดจากการบริหารการศึกษา^๑

พระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า “นักธรรม” เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญ ของพระพุทธศาสนา สามารถศึกษาพระธรรมวินัย ได้สะดวกและทั่วถึงอันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติตลอดจนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปอีก การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกว่า “การศึกษาพระปริยัติธรรม” ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่าภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้นสำหรับสอนภิกษุ สามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหารเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงหัตถ์แต่งแก่กระทุ้ธรรมเมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดังนี้ได้ผลทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้เพื่อไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ.๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้นส่วนสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรมทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงกำหนดหลักสูตรองค์สามเณรรู้ธรรม ขึ้นต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรรู้ธรรมนั้นเป็น “องค์นักธรรม” สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไปได้รับพระ

^๑พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร (แยมเดช), “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

บรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งแรกนี้ มี ๓ วิชา คือธรรมวิภาคในนวโกวาท แต่งความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นในอรรถกถาธรรมบท พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปจะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่างคือ อย่างสามัญ เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติและเรียงความแก้กระทู้ธรรมอย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทมีแก้อรรถบาลีไวยากรณ์และ สัมพันธ์และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้ที่เรียนอย่างสามัญและวิสามัญในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักสูตรหมวดคิปปิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุสามเณรรูปนั้น ๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งเรียกว่านักธรรมชั้นตรี การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ ได้รับความนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว เพียง ๒ ปีแรกก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษานักธรรมอำนวยความสะดวกแก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไปในเวลาต่อมา จึงทรงพระดำริขยายการศึกษานักธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัธยม คือ มีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือมีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาชั้น พื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้ต่อมา พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราช เจ้าวัดราชบพิธ ฯ ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้นแม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้ประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครูจึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า “ธรรมศึกษา” มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับหลักสูตร นักธรรมของภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีลเบญจธรรมและอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาตรีครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และเปิดสอบครบทุกชั้น ในเวลาต่อมามีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธานุสาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้นปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้ เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพสามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน^๒

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมขั้นพื้นฐานและชั้นกลาง เช่นเดียวกับการศึกษาของทางราชอาณาจักรในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา เป็นการเรียนพระธรรมวินัยที่นักปราชญ์ได้แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยแล้ว โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอกมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระภิกษุสามเณรทั่วไปสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึงอันจะเป็นพื้นฐานในการนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป คือมุ่งเน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพและเพียงพอต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะแต่เดิมพระสงฆ์

^๒ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, ๒๕๕๓), หน้า ๓๓๕-๓๔๐.

ไทยนิยมศึกษาพระธรรมวินัยเป็นภาษาบาลี ด้วยเหตุนี้จำนวนผู้รู้พระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงโดยผ่านกระบวนการศึกษาเป็นภาษาบาลีจึงมีน้อย เป็นเหตุให้สังคมทลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยงานในด้านต่างๆ ของคณะสงฆ์ ปัจจุบันมีพระภิกษุสามเณรที่กำลังเรียนหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้อยู่ตามสำนักเรียนต่างๆ ทั่ว ประเทศเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อพิจารณาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จากผลการสอบธรรมสนามหลวงทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค พบว่าในการสอบแต่ละปีนั้นนักเรียนเข้าสอบและสอบได้เป็นจำนวนน้อยเกินไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสูญเสียทางการศึกษาแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงการขาดประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ต่อไป พระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ความสามารถที่จะสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาจะลดน้อยลงเรื่อยๆ และทำให้ขาดบุคลากรของพระศาสนาที่คอยทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอนเพื่อความสันติสุขของประชาชนและสังคมอันจะส่งผลให้พระพุทธศาสนาเสื่อมสลายหายไปในที่สุดการจัดการเรียนการสอนปัจจุบันได้แก่ ครูสอนพระภิกษุและสามเณรที่เรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พระปริยัติธรรมแผนกบาลี และพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาบางส่วน และครูสอนจริยศึกษาหรือวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนที่เป็นพระภิกษุสงฆ์นั้นมีคุณภาพไม่เท่าเทียมกัน เพราะไม่ได้เรียนวิชาชีพรู ไม่ได้เรียนวิชาจิตวิทยา^๓ และสอดคล้องกับรายงานการศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ พบว่า ด้านครูผู้สอนนั้นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมยังขาดแคลน ครูที่มีความรู้แตกฉานมีน้อยมาก ขาดประสบการณ์การสอนเป็นระบบที่สอนน้องส่วนใหญ่ทำหน้าที่ในด้านอื่นๆ ด้วย ทำให้ไม่มีเวลาค้นคว้าและเตรียมการสอน ขาดการส่งเสริมอบรมวิชาการการศึกษา และขาดขวัญกำลังใจจากสภาพและปัญหาของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมดังที่กล่าวมาได้แสดงให้เห็นว่าประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาของสำนักเรียนต่างๆ ในการที่จะผลิตบุคลากรทางพระศาสนาที่มีความรู้ความสามารถนั้นยังอยู่ในระดับต่ำและลดลงเรื่อย ๆ หากไม่ได้รับการแก้ไขจะส่งผลถึงประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้รู้ ได้ปฏิบัติตาม เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอีกด้วย ซึ่งสาเหตุที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะปัจจัยที่สำคัญหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านผู้บริหาร นักเรียน โรงเรียน และการจัดการเรียนการสอนของครูพระสอนพระปริยัติธรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนดำเนินไปเพื่อพัฒนาคุณภาพทางการเรียนรู้และคุณภาพของนักเรียนดังนั้นครูจึงต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถสูงเป็นผู้คอยชี้แนะแนวทางและสนับสนุนการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม เพราะในการจัดการเรียนการสอนนั้นครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการสร้างปัญญาและจิตวิญญาณ^๔ ในส่วนของนักเรียนนั้นก็มีปัญหาในการศึกษาหลายประการด้วยกันเช่นไม่ค่อยมีเวลาในการดูหนังสือ ไม่ค่อยใส่ใจในการเรียน เป็นต้น

^๓สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่อง การศึกษาของคณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕๕.

^๔ชมพันธ์ กุญชร ณ อยุธยา, การพัฒนาระบบการสอน, วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์, ๑ (๒): (๒๕๔๓, มีนาคม-เมษายน), หน้า ๗-๑๙.

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสนใจที่จะศึกษา เรื่องการศึกษาแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนของครูและนักเรียนสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์ไทย เพื่อนำไปปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เกิดผลดีแก่นักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนของครูและนักเรียนสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม กรุงเทพมหานคร

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนของครูและนักเรียนสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนของครูและนักเรียนสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพการเรียนการสอนของครูและนักเรียนสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนของครูและนักเรียนสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนของครูและนักเรียนสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนของครูและนักเรียนสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ด้านเนื้อหา ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาค้นคว้า เอกสาร ตำราทางพระพุทธศาสนา และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ใช้วิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น ๒ ตัวแปรคือ

๑. ตัวแปรต้น ได้แก่ข้อมูลทั่วไปของครูและนักเรียนสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา ตำแหน่ง ครูและนักเรียน

๒. ตัวแปรตาม ได้แก่การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย

๒.๑ ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน

๒.๒ ด้านการจัดการเรียนการสอน

๒.๓ ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน

๒.๔ ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน

๒.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้วิจัย ได้แก่ ครูและนักเรียนสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๐๓ สำนักเรียน จำนวน ๓,๙๘๑ รูป^๕ โดยใช้เกณฑ์การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ เครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan) จำนวน ๓๕๑ รูป

๒.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างสำนักเรียน ได้แก่ สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางคอแหลม เขตยานนาวา และเขตสาทร กรุงเทพมหานคร จำนวน ๓ สำนักเรียน คือ

๑. สำนักเรียนวัดราชสิงขร
๒. สำนักเรียนคณะเขตบางคอแหลม วัดเรืองยศสุทธาราม
๓. สำนักเรียนวัดยานนาวา

๒.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้วิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเริ่มดำเนินการวิจัยตั้งแต่ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๐ ถึง เดือนธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๐ รวม ๗ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้เฉพาะในการวิจัย

แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอน หมายถึง แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนของครูและนักเรียนพระปริยัติธรรม ในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร ๔ ด้าน คือ

ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน หมายถึง คัมภีร์หรือตำราเรียนในระดับต่างๆ ของระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ที่มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันทำให้นักเรียนมีการวางแผนการเรียน ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดความสุขในการเรียนและมีการประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียน

ด้านการจัดการเรียนการสอน หมายถึง การเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนที่หลากหลายได้อย่างเหมาะสม มีการติดตามบันทึกผล และปรับปรุงแก้ไขรวมถึงมีการแบรรมเชิงปฏิบัติการแก่ครูผู้สอน มีการสรุปผลและรายงานผลการจัดการเรียนการสอนจนกระทั่งผู้เรียนประสบความสำเร็จสอบผ่าน สามารถเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา

ด้านสื่อการเรียนการสอน หมายถึง สื่ออื่นที่นอกเหนือจากตำราภาษานักธรรมโดยมีสื่อการสอนที่เพียงพอ ทันสมัยหลากหลายและเหมาะสมกับวัยของผู้เรียนและความเหมาะสมกับเนื้อหาของวิชาที่สอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ด้านการวัดผลประเมินผล หมายถึง ระบบการวัดผลพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่มีความเหมาะสม มีสถานที่สอบเหมาะสม มีการแนะแนวเทคนิคและวิธีการก่อนสอบสนามหลวง รวมไปถึงเกณฑ์การวัดผลที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม โดยสอดคล้องกับเกณฑ์ของสนามหลวง

^๕สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, ๒๕๖๐), หน้า ๗๘.

พระปริยัติธรรมแผนกธรรม หมายถึง ระบบการศึกษาของพระสงฆ์อย่างหนึ่ง ที่เน้น การศึกษาธรรมะเป็นหลัก แบ่งเป็น ๓ ชั้นคือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก

สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางคอแหลม เขตยานนาวา และเขต สาทร หมายถึง สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตบางคอแหลม เขตยานนาวา และเขตสาทร ๓ สำนักเรียน ได้แก่ สำนักเรียนวัดราชสิงขร สำนักเรียนคณะเขตบางคอแหลม วัดเรือง ยศสุทธาราม และสำนักเรียนวัดยานนาวา

สำนักเรียน หมายถึง สถานที่ที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก ในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร

ครู หมายถึง ครูผู้ดำเนินการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในสำนักเรียนพระปริยัติ ธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร

นักเรียน หมายถึง พระภิกษุและสามเณร ที่กำลังศึกษาในสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม กรุงเทพมหานคร

พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งทางการปกครองสงฆ์ เจ้าอาวาสและ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

กรุงเทพมหานคร หมายถึง เขตบางคอแหลม เขตยานนาวาและเขตสาทร

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๖.๑ ได้ทราบสภาพการเรียนการสอนของครูและนักเรียนสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม กรุงเทพมหานคร

๑.๖.๒ ได้ทราบแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนของครูและนักเรียนสำนักเรียนพระ ปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร

๑.๖.๓ ได้ทราบข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนของครูและนักเรียน สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม